

Микола РУДЬ

ВОЛИНЬ У ВОГНІ

Спростування звинувачень польських шовіністів провини саме українців у трагічних подіях на Волині влітку 1943 р. і брехні панів Семашків про ці події

Я, Рудь Микола Антонович, житель с. Шклінь-2 у віці 10 років все це бачив і пережив, хоча не все розумів. Зараз я працюю у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

У селі Шклінь-2 було тоді 102 двори, а також 4 хутори та велика Чеська колонія. Село тяглося з півдня на північ майже 5 км від с. Діброва (с. Гаєнка) на півдні й до долини р. Полонка на півночі біля с. Десятина. На хуторі Гай (Хутір) було 26 дворів, а далі, перед Чеською колонією, на схід понад потічком тягся хутір Жолоб (9 дворів) аж за Прогін¹. Майже від західного кінця цього хутора на північ тягнулася чистенька і красива Чеська колонія (45 дворів). Закінчувалася вона обійстям Млинека Пепи (зі східного боку дороги). Хата його під оцинкованою бляхою стояла біля дороги. Від дороги була обсаджена густим бузковим живоplotом. Між північним її причілком і криницею – заїзд на двір. З південного боку двору, понад дорогою до Прогону (між обійстям Пепи і обійстям Яроша Кароля), був хлів, критий чорною бляхою. Зі східного боку двору стояла велика клуня, крита сніпками з простої соломи. З північного боку криниці, на горбочку, стояв високий вітряк, а далі за ним на північ, понад дорогою до хутора Піщанка, тягнувся понад сотню метрів його сад.

За цією колонією близько півкілометра на схід, жолобом понад гостинцем с. Шклінь-1 – с. Вільхівка, тягнеться хутір Піщанка (17 дворів). Ще далі на північний захід, за хребтом біля р. Полонка, є хутір Козащина (5 дворів).

У нас була хата, хлів, клуня, великий старий сад і вітряк на горбочку за ним (з південного боку). Жили ми із західного боку дороги і першим з південного кінця Хутора (с. Шклінь-2).

Піщанським жолобом, далі на схід аж до гостинця с. Шклінь-1 – с. Гаєнка, тягнеться мальовничий хутір Березовець (понад 40 дворів) понад річечкою, яка тут починається. Ця річечка тече на південний схід до с. Угринів і далі на північний схід біля с. Городище впадає в р. Полонку.

¹ Полоса відчуженої землі шириною близько 20 м, відгороджена від орних земель зі сходу і заходу ровами з валом та дорогою, яка тяглася на північ від східного кінця хутора Жолоб до східного хутора Піщанка.

На схід від хутора Козащина, близько півкілометра від нього, починається с. Шклінь-1 (понад 240 дворів), яке тягнеться понад р. Полонкою аж до с. Михлин (близько 5 км). У центрі села на горбі-півострові, який заходить на північ майже на дві сотні метрів у заплаву р. Полонки, стоїть стара дерев'яна церква (має понад 300 років, тепер пам'ятка архітектури). На північний схід від неї, біля греблі у заплаві р. Полонки, поблизу великого ставу є водяний млин (дерев'яний, чеський). Гребля обсажена вербами. Цією греблею йде дорога зі села на півночі до сусідньої колонії Анджеювка і далі до с. Бискупічі (с. Бережанка). Ця колонія розташована на північному заході від церкви, за заплавою р. Полонки.

У східному кінці села і біля дороги до с. Михлин є хутір Шклінські Будки (Будкарі) (4 двори).

За заплавою р. Полонки і майже навпроти цього хутора, понад жолобом на західному схилі хребта і на північ аж до с. Маруся, – багате невеличке і красиве с. Красний Сад (26 дворів). Із західного його боку – колонія Анджеювка, а із східного – с. Михлин. З північного боку і за ним є невеличке майже повністю польське с. Маруся (30 дворів). У ньому лише кілька дворів, де мешкають українці та чехи. У с. Красний Сад – лише одна садиба поляків, у південному кінці села, у видолінку, поблизу цвинтаря.

Від Чеської колонії є дорога на захід до другої чеської колонії Вільгельмівка, розташованої недалеко від нашої, і тягнеться вона на північ до хутора Козащина. Південний кінець її перетинає гостинець с. Шклінь-1 – с. Вільхівка, який йде далі на захід попри німецьку колонію Софіївка і великий вітряк німця Нагеля на високому горбі. Ця колонія теж тягнеться на північ аж під велике с. Блудів (с. Мирне).

Коли Волинь після 1920 р. опинилася під владою іншого окупанта – панської Польщі, то у школах, в яких польських дітей було менше (1-5%), замість російської почала панувати польська мова. У нашому селі із 102 було лише 5 сімей поляків.

Чернець Янек (жінка українка Марія, син Едік, дочка Рузя; ще одна менша дочка). Переселився в наше село із с. Мислині і спочатку був нашим сусідом (жив у сусіда Приступи Федора в комірному), а пізніше переселився на хутір Жолоб у свою землянку.

Родина перевертня Колібки, яка за клапоть землі записалася поляками, складалася з чотирьох осіб (сестри Марії і трьох братів: Йосипа, Івана і Михайла, згодом Юзека, Янека і Михала), жили вони на хуторі Піщанка, із західного боку дороги на Чеську колонію.

Шульба з дружиною теж жив на хуторі Піщанка, поблизу дороги у видолінку.

Вульф Антек (жінка Текля, сини Юзек та Едік) жив на х. Піщанка під крутим горбом із південного боку гостинця і при Прогоні. Він із Шульбою були свояками.

Петрик (родина складалася з трьох осіб), жив на х. Козащина з північного боку гостинця.

У с. Шклінь-1 жили українці і кілька сімей чехів, найбагатші з яких (Піхерти) мали муровані будівлі і поза сотню гектарів землі. Поляків серед них не було.

У колонії Анджеювка було 76 осель, із них українських – 26-27, чеських – 3-4 і польських – 47. У с. Діброва (с. Гаєнка) було дві родини поляків – Козюра і Льоба. Вони жили на південний захід кутка села, з північного боку залізниці й біля дороги-границі, яка йде від гостинця в с. Ковбані, на північ до залізниці й далі, після

переїзду із західного боку с. Діброва, майже до хутора Березовець (с. Шклінь-1). На цьому кутку села зі східного боку цієї дороги першою від залізниці є оселя Малишки, далі на північ – оселі Льоби і Хом'яка Олесья, а з західного боку цієї дороги і майже навпроти оселі Хом'яка – оселя Козюри (хата, хлів, клуня і невеличкий садок). Клуня стоїть причілками на схід і захід, вхід у неї був із півдня. Заїзд на подвір'я – від цієї дороги. Спільна криниця – біля хати Козюри. Далі на північ була оселя багача Малащівського з великим садом.

Наше поле зі сходу межувало із полем Козюри, тому я часто бачив цього понурого з великими темними бровами роботящого чоловіка, який не мав часу і поговорити з батьком. Привіталися – і пішли орати свої поля. Раніше він молів у батька на вітряку зерно на осипку і хліб. Родина Козюри складалася із 6 осіб (батько, матір, двоє синів і дві дочки). Родина Льоби – з чотирьох осіб. Мали сина і дочку. Дочка була заміжня, жила з чоловіком-українцем біля м. Сенкевичівка. Син також мав жінку з української родини.

До тих трагічних днів влітку 1943 р. у нас ніхто не звертав уваги на те, хто українець, хто поляк, а хто чех чи жид. Під владою царської Росії всі мучилися разом і у школах усіх русифікували, а під панською Польщею всіх ополячували. Поза школою ми спілкувалися українською мовою. Українська патріотично налаштована молодь протестувала проти такої політики. Організаторів тих протестів арештовували і садили в тюрми по всій Волині. Тюрми були переповненими.

У нашому селі національно свідомою молодь входила до патріотичної організації “Рідна хата” (на зібраннях читали заборонену українську літературу і розповсюджували її серед мешканців села). За це польська влада заарештувала:

1. Бондарука Федька (с. Шклінь-1)
2. Булигу Григорія (с. Шклінь-1)
3. Тригуб'юка Михайла (хутір Піщанка)
4. Тригуб'юка Омелька (хутір Піщанка)
5. Тригуб'юка Уляна (хутір Піщанка)
6. Пристойника Миколу (хутір Піщанка)
7. Пристойника Петра (хутір Піщанка)
8. Долонського Івана (хутір Березовець, с. Шклінь-1)
9. Приступу Івана (хутір Гай, наш сусід)
10. Климася Василя (с. Шклінь-1)
11. Міндюка Максима (хутір Березовець, с. Шклінь-1)
12. Черчика Івана, (с. Шклінь-1)
13. Трохима (Венгерського) (с. Шклінь-1)
14. Твердека Павла (с. Шклінь-1)
15. Синицю Павла (хутір Березовець).

Коли в 1939 р. на Польщу напала фашистська Німеччина, більшовики почали нас визволяти. Польська влада так швидко тікала від “червоної чуми”, що забула повідчиняти тюрми і випустити на волю в'язнів.

Окупант – це окупант, і йому не треба мати свідомих громадян тої нації, яку він поневолює. Тож і не думали нікого випускати. Звільнили лише злодіїв, зрадників і рецидивістів. Із хлопців, заарештованих у нашому селі, після перегляду справ випустили: Миколу Пристойника, Максима Міндюка і Івана Черчика. На допиті

Максим Міндюк сказав, що ці хлопці націоналісти, були членами організації “Рідна хата”. Трохима (Венгерського) і Павла Твердека заслали в Сибір. Павло Синиця після арешту польською владою пропав безвісті.

Коли німці почали війну проти СРСР, то 23 червня в тюрмах розстріляли всіх ув’язнених. З нашого села: Бондарук Федько, Булига Грицько, Тригуб’юки (Михайло, Омелько, Уліян), Пристойник Петро, Долонський Іван, Приступа Іван і Климась Василь. У луцькій тюрмі тоді розстріляли близько 2 800 осіб. Людей вбивали з кулеметів, тому кілька осіб уцілило під трупами – Тригуб’юк Уліян і ще один хлопець із с. Воютин чи с. Коршів. Вони під час німецької окупації відімстили Міндюку Максимові за зраду. Уліян став штундистом. Коли його в 1944 р. забрали в армію, він відмовився брати зброю в руки – його посадили в тюрму. Після війни, відсидівши свій термін, він повернувся додому і за два роки помер.

Поляки влітку 1943 р. ще не поспішали тікати з Волині й обстрілюванням та доносами на працюючих і багатих красносадців домоглися від німців знищення давно ненависних сусідів. Вранці 19 квітня 1943 р. оточили село і зробили облаву, ніби на упівців, яких не було в селі. Жителів кожної оселі виводили з хат у клуні (щоби сморід від трупів не заважав згодом грабувати майно убитих), примушували лягти на землю і, щоб не було свідків злочинця, стріляли кожному сусіду-християнині в голову із зброї з глушителем. Але люди живучі, – дехто уцілів. Це було друге злочиння польських шовіністів на Волині, яке обурювало українців.

Поляки на Волині співпрацювали з німцями і разом знищували беззбройних мешканців довколишніх сіл і палили цілі села за найменшу провину. Все це відбувалося ще тоді, коли українці з ними не ворогували. Польські емісари із заходу нашіпували полякам позбиратися родинами в пляцувки для нападу і грабежу, а не оборони, бо ніхто на них ще не нападав. УПА була, але майже без зброї, а німці допомагали полякам навіть літаками під час каральних операцій у селах. У наших місцях такі пляцувки створені в деяких селах, де були муровані будівлі. Зокрема в колонії Анджеювка, в м. Сенкевичівка біля залізничної станції, в м. Горохові, м. Луцьку і менших містечках і селах. У колонії Анджеювка була мурована школа, яку поляки укріпили, довкола повикопували рови і цілодобово охороняли цю пляцувку. Менша була в с. Угринові. В осаді м. Сенкевичівка перебував Ампель (німецький намісник у районі). Тут теж були і бетонні пункти з кулеметами, і повикопувані рови.

З нашого села на пляцувку в Анджеювці зтягли Вульфа Антека, Шульбу і Петрика. Колібки туди не пішли. Чернець Янек теж не пішов. Сусіди по черзі стерегли його землянку, щоб випадкові зайти його не вбили.

Жахлива розправа над жителями невеличкого багатого с. Красний Сад, яку запланували поляки із с. Маруся і пляцувки Анджеювка в день Паски цього року (пригадали свій давній звичай нищити українців на Великдень) збурила людей. Німці любили акуратних, господарських людей, якими були жителі с. Красного Саду, тому Ампель не дуже хотів їх вбивати. Але союзники поляки тиснули, наголошуючи, що це погані, що вони мають багато захованої зброї, закопані гармати. Українці, начебто, вкрали із ст. Несвіч вагон цукру.

Це поселення із 26 обійсть було засноване в 1895 р. селянами із Дубенського повіту, які купили тут ґрунти в землевласника Беляєва. Вони викорчували частково

ліси під поля і побудували гарне й багате село Красний Сад. Тут кожен господар мав хату, хлів, клуню і сад. Криниці були спільні, бо вода глибоко. Коли красносадці орали землі поблизу с. Маруся, то ті садовили їм у борозни дітей, щоб вони не орали. Коли хлопець із с. Красний Сад любив, наприклад, дівчину з с. Маруся, то батьки не дозволяли їй виходити заміж за нього. Поляки не пускали красносадців у своє село. Тепер поляки мали зручний момент для помсти красносадцям, адже були союзниками німців і мали зброю.

Перед акцією від імені німецької влади переписали членів кожної родини і вказали їй національність. Ці списки повісили на дверях кожної хати.

19 квітня 1943 р. (у вербний понеділок) нелюди здійснили свій задум – розстріляли всіх мешканців села. Уціліло лише кілька осіб, яких на той час не було в селі, і кілька з тих, яких розстрілювали. Вижив дехто із сім'ї Павлових (сина і батька розстріляли раніше). Коли вже вели їх розстрілювати, то мама до доньок Ніни і Віри заговорила чеською. Перекладачем у німців був чех із чеської колонії Будки Губинські (біля м. Сенкевичівка), де в Павлових була родина і вони там часто бували. Поляки почали шукати той папір на дверях, який десь зник і мама не могла тепер його швидко знайти. Німці наказали їм повернутися в хату і не виходити (чехів не чіпали). Вони повернулися в хату (в них працював солдат радянської армії, росіянин), просиділи в помешканні до темноти, а тоді втекли зі села в с. Городище до родини, а коли його поляки палили, то перебралися у чеську колонію Будки Гудинські. Тої ночі радянський солдат повернувся ще до хати Павлових за речами і забрав воза і коней. Після розстрілу людей село три дні грабували. Худобу гнали в с. Угринів на фільварок, а інше добро забрали поляки на пляцувку в Анджеювці. Згодом село спалили. То був страшний суд. У цей день вітер дув північний і до нас на хутір долітала обвуглена солома зі спалених хат, а то приблизно 8 км. У цьому пеклі горіли трупи убитих людей. Уціліла хата Павлових, бо була мурована, оселя поляка на південному кінці села біля цвинтаря. Нікому було хоронити обвуглені трупи. Німці з поляками позганяли людей із с. Михлин, вони прикопали трупи на згарищах на п'ятий день після розстрілу. Трупи скидали в ями вилами. Вже пізніше загиблих перезахоронили на цвинтарі у братській могилі, в яку помістили 103 жителів с. Красний Сад. У с. Маруся є кілька хат і на місці спаленого с. Красний Сад також є кілька хат. У хатині Павлових живуть нетутешні люди, а в оселі поляка біля цвинтаря – дачник із Луцька.

Після тих подій із красносадцями біля пляцувки в колонії Анджеювка і почалася колотнеча. По селах люди викопували схрони подалі від будівель із замаскованими входами. Майно з хат повиносили в льохи, дещо позакопували, торби із салом і м'ясом позабирали з горищ і повісили в садах на деревах. Молоді чоловіки з дрючками по черзі почали стерегти свої села. Люди ночували в полях, у гайках. У неділю із даху школи стріляли з кулемета по “неправильних” християнах нашого села. За найменшу провину карали людей і спалювали навколишні села. Село Городище біля с. Шклінь-1 і Угринів спалили лише за те, що ніби в ньому безслідно зник польський учитель п. Іваніцький. Пані Іваніцька організувала каральний загін і керувала спаленням села. Я з батьком бачив, як увечері воно горіло (в ньому жили наші свояки). Того літа спалили ще такі села: Шпрахи, Вігуричі, Григоровичі, частину с. Чорний Ліс, Чарукова. Мій дядько Іван із дружиною Любою і малим сином

Петром ледве втік із с. Шпрахи і вночі прийшли до нас у с. Шклінь-2, на хутір Гай (Хутір), і жили в нас до втечі поляків і німців із Анджеювки перед наближенням фронту до Волині. У відповідь на ці злодіяння бандерівці повбивали поляків у с. Діброва, с. Ковбані і біля колонії Зигмунтова (с. Звиняче). У с. Діброві вони перед жнивнами 1943 р. (15 липня) вбили дві родини поляків (Козюру і Льюбу) (див. схему).

З родини Кузюри (6 осіб) вижив старший син, який утік, і менший, якого заховала у своїй хаті жінка Хом'яка Олеся. Він у 2007 р. приїжджав до них на Діброву. Обійстя Кузюри спалили. Я бачив, як палили клуню. Вона від нас (з північного боку) була обшита сніпками і їх підпалили, а перед тим чув постріл. Повбивали старих Любових і спалили хату. Сина, який був одружений з українокою, не зачіпали.

У с. Ковбані на північному заході його кутка, під лісом, жило 7 родин українців, 2 чеські та 17 польських. Серед українських осель були мої тіток по материній лінії Гусачук Ксенії Данилівни і Дзіндзі Уляни Данилівни. Тому я малим тут часто бував. У цьому кутку села мешкали такі польські родини:

№ на схемі	Прізвище	К-сть осіб у сім'ї	Загибло
3	Кульчицький	3	1
4	Янковський Едвард	7	7
7	Малиновський Ясько	3	0
8	Соболь Стах	4	0
9	Соболь Антось	5	2
11	Соха	6	5
12	Субчинський Павло	4	2
13	Семінський Стах	6	6
14	Субчинський Юзек	9	5
15	Мадура	11	7
16	Іваніцька	2	1
17	Блехман	4	4
18	Стельмахович Альфун	3	0
19	Стельмахович Левун	5	4
20	Малиновський Томаш	5	1
21	Янковський Ігнась	4	4
22	Янковська Гена (сестра Ігнася)	4	0
Разом		85	49

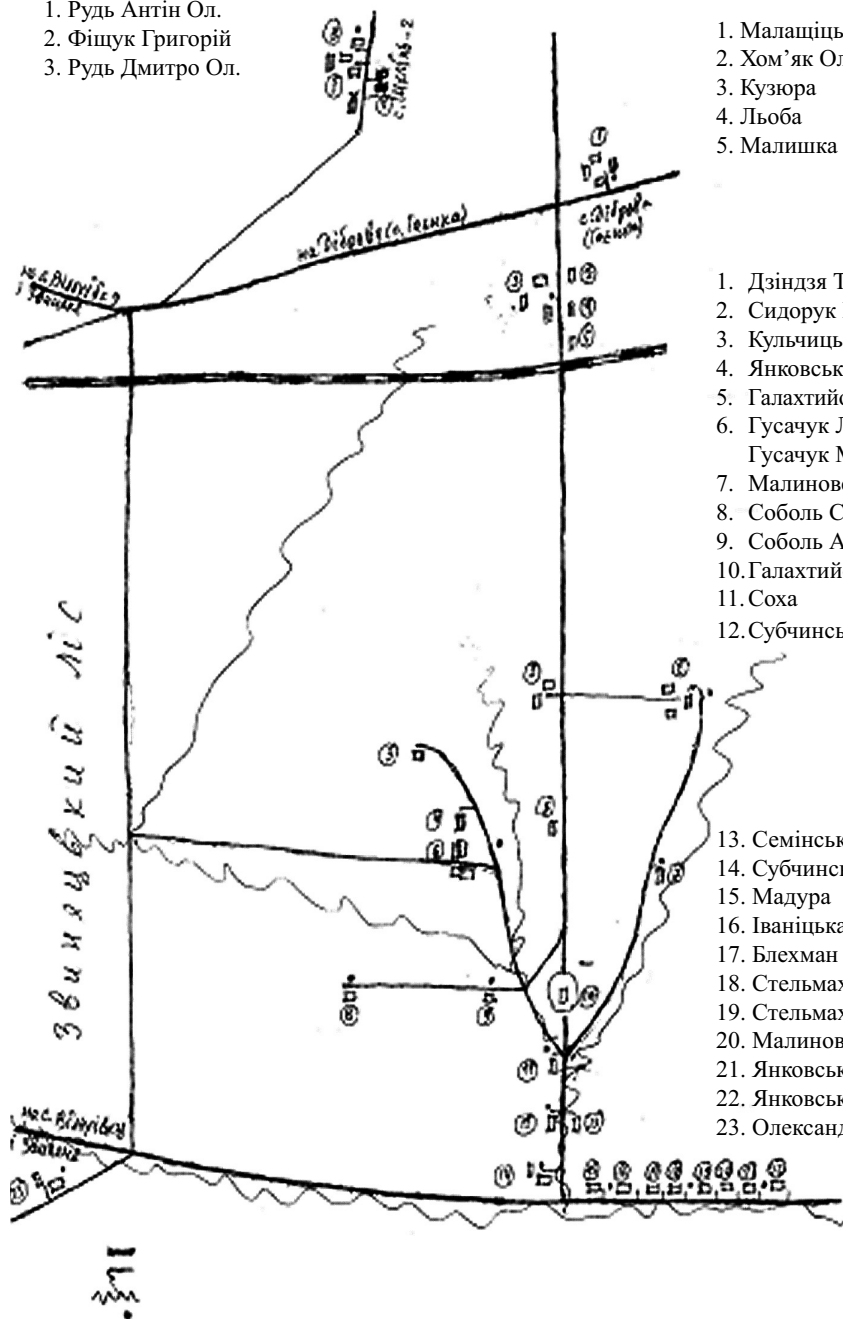
У цьому кутку с. Ковбані, біля тітки Ксені, мешкали дві родини поляків. Хата Янковського Едварда була з північного її боку, а Кульчицького – далі на північ, за хатою Янковського. У цей момент старий Кульчицький був у хаті, а жінка – в полі полола просо, а сина Цеська не було в селі. Вони уціліли, а старший згорів у хаті.

У Янковського Едварда жінка звалася Ядвіга, сини – Тадзік, Янек, Зигмунд, а дочки – Геня і Ромка. Едварда хтось убив ще весною, а згодом – всю його сім'ю біля оселі.

Карта-схема північно-західного кінця с. Ковбані

1. Рудь Антін Ол.
2. Фіщук Григорій
3. Рудь Дмитро Ол.

1. Малашіцький
2. Хом'як Олесь
3. Кузюра
4. Льоба
5. Малишка

1. Дзіндзя Талимон
2. Сидорук Макар
3. Кульчицький
4. Янковський Едвард
5. Галахтийон Володимир
6. Гусачук Лаврін Вас.
Гусачук Мифодій Вас.
7. Малиновський Ясько
8. Соболь Стах
9. Соболь Антось
10. Галахтийон Федько
11. Соха
12. Субчинський Павло

13. Семінський Стах
14. Субчинський Юзек
15. Мадура
16. Іваніцька
17. Блехман
18. Стельмахович Альхун
19. Стельмахович Левун
20. Малиновський Томаш
21. Янковський Ігнась
22. Янковська Геня
23. Олександр (лісник)

Малиновський Ясько мешкав поблизу Макара, біля гостинця, і в цей час переховувався в обійсті Макара із сім'єю, а віз із кіньми і пожитками стояв у його клуні на току. Вони почули ніби сильний шум поїзда і вийшли подивитися на подвір'я – горіла їх хата і так шуміла бляха від пожежі. Всі вони врятувалися.

Соболі Стах і Антось жили біля дороги, яка вела під ліс від дороги від Кульчицького до гостинця. Хата Стаха була далі під ліс. Родина перебувала в м. Сенкевичівка в Ампеля. Всі уціліли. Діти Антося швидше виїхали в Польщу, а старі лишилися в селі. Його жінку вбили в коноплях (плоскінь вибирала), а Антось згорів у хаті.

Родина Сохи жила далі на південь: із західного боку дороги до гостинця і проти розгалуження доріг до Кульчицького і Макара. Сім'я його складалася із 7 осіб. Жінка Сохи померла ще до цих подій, а двоє синів і двоє дочок та старого вбили біля оселі. Уцілів син Казимир. Пізніше він жив у Любліні. Служив у поліції. Приїжджав у с. Ковбані, щоб перенести останки родини на цвинтар, але радянська влада не дозволила це зробити. Після того він побував у мене в гостях із дружиною Іреною у Львові. Хворів на цукровий діабет, загинув у Любліні під час якихось заворушень.

Із західного боку дороги, біля гостинця, була хата Субчинського Павла. Його родина складалася з 4 осіб. Молодих на той час в селі не було, а старих повбивали біля оселі, помешкання спалили.

Проти Субчинського Павла зі східного боку цієї дороги – оселя Семінського Стаха, жінкою якого була сестра Малиновського. Мали вони троє синів і дочку. Повбивали всіх, окрім старшого сина, який був у радянській армії. Коли повернувся в село і почав з'ясовувати, хто знищив родину, то пішов у колонію Зигмунтова – там хтось його вбив.

Біля гостинця була оселя Субчинського Юзека (син Павла Субчинського). Їх у селі прозивали Гарозі. На цей момент двоє його синів (Юзек і Янек) перебували в Німеччині, а двоє дочок були одружені в с. Ольгін. П'ять осіб із родини тоді вбили.

Поблизу гостинця мешкав глухий Мадур. У родині було 11 осіб. Вбили старшого, сина і найстаршу дочку в оселі, троє сестер із братом утекли, а жінку і троє дочок, які йшли до Горохова, повбивали у колонії Зигмунтова.

Хата старої Іваніцької була далі на схід і теж із північного боку гостинця. Її вбили біля свого обійстя, а дочку, яка була в полковника кухаркою і служницею, – в його обійсті, біля колонії Зигмунтова.

Хата Блехмана була далі на схід, з того ж боку гостинця. За жінку мав дочку Стельмаховича. Сім'я його складалася із 4 осіб. Усіх повбивали в оселі.

Сім'я Стельмаховича Альфуна (із 3 осіб) раніше переселилася в с. Оздів.

Хата Стельмаховича Левуна була ще далі на схід, із цього ж боку гостинця. Сім'я – 5 осіб. Мали двоє синів і дочку. Всі в цей час молилися, стоячи на колінах біля фігури, і там їх повбивали.

Хата Малиновського Томаша була ще далі на схід, із цього ж боку гостинця. Сім'я складалася з 5 осіб. Четверо молодих поїхали до німців у м. Сенкевичівку, а мати залишилася в селі. Вона уціліла під час цієї екзекуції і жила у своїй хаті, вона доглядала поранену дочку Юзека Субчинського. Їх теж убили.

Хати Янковського Ігнася і його сестри Гені були ще далі на схід, із того ж боку гостинця. Сім'ю Ігнася з 4 осіб розстріляли в оселі, а його сестра з трьома

дітьми втекла на цвинтар і там перечекала цей злочасний момент. Після того подалася кудись із села.

Осадник полковник (військовий лікар) жив поблизу залізниці і гостинця, яким можна було через ліс добратися с. Ковбані і далі, через переїзд, до с. Вільхівка і Звиняче. Оселя його була в лісі, біля полів колонія Зигмунтова. Він жив сам. За господаркою доглядала сім'я наймита з 4 осіб і була в нього служниця-кухарка дочка Іваніцької із с. Ковбані. Полковник був доброю людиною. Приймав хворих задарма і за ліки не брав грошей. Коли сім'ю наймита і молодшу Іваницьку вбили, лікар теж зажадав смерті.

Біля полковника, з іншого боку гостинця, мешкала родина Семінського. Було в них двоє синів (Матко і Тосько), дві дочки (Янка і Юська) та внучка Маня (дочка Тоська). Усі загинули.

Отже, в ці трагічні дні вбито у трьох селах: 6 осіб у с. Діброва, 50 осіб у с. Ковбані й 11 осіб біля колонії Зигмунтова. Жодного поляка не вбито в с. Шклінь-2. Разом 67 осіб, безпідставно пани Семашки стверджують, що в Ковбані вбито 70 осіб, у с. Шклінь-2 – 10 осіб і чешку Млинекову, у с. Шклінь-1 – двох поляків й одну болгарку.

Під час цієї екзекуції в с. Ковбані над поляками, я з матір'ю йшов із с. Шклінь-2 через Звиняцький ліс до с. Мислині. Коли ми вийшли з лісу на дорогу до хутора Куповатиця (с. Мислині), то біля першої хати, біля дороги, нас зупинив озброєний чоловік і, нічого не сказавши, зачинив нас у добротній клуні якогось господаря. Ми просиділи в ній понад годину. Згодом випустив із клуні і ми вже, остерегаючись, пішли далі. Люди в с. Мислині нам сказали, що в с. Ковбані повбивали поляків і попалили їхні хати (хату Янковського Едварда не спалили, бо вона стояла дуже близько, біля хати тітки Ксені). Ми повернулися вже надвечір додому і теж ішли через ліс.

За кілька днів с. Ковбані спалив каральний польсько-німецький загін при підтримці двох літаків. Коли цей загін наближався до с. Вільхівка, то його жителі тікали в різні боки, а з літаків на тих, хто утікав на схід у с. Діброву і Шклінь-2, кидали бомби. Осколки від цих бомб я бачив. У нас на південному кінці Хутора цих біженців було чимало. Коли літаки крутилися над нами, то ті люди стояли нерухомо біля хати, хліва і стодоли, а я втік у поле в жито і заховався в борозні біля високої межі. І коли літаки розверталися наді мною, то від цього реву хотілося залізти в мишачу нірку. Коли цей каральний загін йшов через с. Вільхівка і далі гостинцем через ліс до с. Ковбані, то перед ним верхи на коні хлопець із цього села проскакав галопом і біля оселі лісника Швейгера Йосипа (Йоськи) повідомив, що йде загін. Лісник, який жив біля гостинця, утік. Обійстя його спалили, а другий лісник Лександр не чув цього попередження гінця Тимошевича і його вбили з дружиною та ще молодого чоловіка, який жив у них. Лександра порубали на шматки і спалили все обійстя. А він так ревно оберігав все життя цей панський ліс, що й сухої гілки не давав людям взяти з нього. Люди зі села встигли втекти. Втекли і мої тітки з родини Галехтійонів, Сидорука Макара, які були далі від гостинця і жили на тому кутку серед поляків, яких повбивали. Їхні хати уціліли, а решту села спалили. В одній із хат згорів хворий чоловік, який не міг вийти. Дві муровані хати розбомбили з літаків. Під час цієї каральної акції поляки з німцями знищили лише чотирьох людей.

У жнива урожай з полів польських родин розділили між українцями. Гусачук Мифодій (музикант) виділив частину житнього поля (під лісом) Янковського Едварда для мого дядька Івана, який скошив його і зібрав кілька півкоп жита.

Німці озброїли поляків, бо були зацікавлені в підтримуванні колотнечі на Волині. У пляцувки позвозили поляків, які знали місцевих українців, допомагали фашистам і чинили самосуд. Так було в с. Ковбані, коли місцевий поляк, маючи якусь злість на Кушку Дмитра, приїхав у село аж з Луцька з німцями, вбили господаря на полі, де він садив картоплю (німців серед жителів с. Ковбані не було і вони не знали, де живе Кушка). Теж саме було в нашому селі з Василем Шеретом, на якого поляки з хутора Піщанка (сусіди Пристойнікувих, де Василь був за зятя) донесли, що він упівець і його розшукали та вбили.

Де ж взялися ці польсько-німецькі карателі на Волині? З приходом на Волинь німців молоді хлопці по два-три зі села пішли на службу в німецьку поліцію, серед них були українці й поляки, бо німецькій владі, щоб керувати завойованим народом, треба було мати на службі місцевих людей. Українці-поліцаї навесні 1943 р. повстали проти німців спочатку у Великому Загорві (поблизу Горохова) та із зброєю перейшли на бік УПА. Після того повтікали в ліси українські поліцаї на Волині. Поляки охоче змінили утікачів-українців. З с. Ковбані майже всі молоді хлопці-поляки пішли до Луцька, в м. Сенкевичівку до Ампеля і в м. Горохів. З наших польських родин ніхто не пішов в шуцмани, але перетягли Шульбу, Вульфа, Петрика з хуторів Піщанка і Козащина на пляцувку в Анджеювці. Тут серед поляків з околиць було два німці вже непридатні для фронту. Їх і поляків німецька влада озброїла навіть кулеметами. До початку літа поляки в наших місцях робили, що хотіли, маючи вдосталь зброї і підтримку німців у своїх злодіяннях.

Із пляцувки на Аджеювці поляки нападали на навколишні села. Забирали туди підозрюваних українців і там їх мучили і вбивали, кидали у відому на всю околицю яму. Зганяли жінок на фільварок на примусові роботи.

Зухвало напали на наше село двоє поляків-вершників цього літа, розшукуючи Шеремету Василя (Фоньового Василя, так його звали в селі) родом із с. Шклінь-1, який був зятем у Пристойникових на хуторі Піщанка. Там вони його не знайшли (підозрювали, що він упівець) і проїхали усім селом, аж до нашого сусіда (через дорогу) Приступи Федора. Тут вони знайшли Василя в клуні, в якій він погано заховався в соломі. Клуня з південного боку була обшита сніпками, і він заліз у солому, однак своїм тілом віддав їм назовні, поляки помітили це і витягли його із схованки. Ременем з його штанів зв'язали йому руки ззаду і гнали перед собою до кінця Чеської колонії. Зупинилися біля крайньої хати Млиника Пепа, де близько дороги є криниця, і почали тягти воду (відро тут завжди було причіплене до линви), може самі хотіли напитися або напоїти коней. Один із них тягнув воду, а другий стеріг Василя біля заїзду до Млиника на двір. Тут на них бандерівці влаштували засідку і почалася стрілянина. Того поляка, що стеріг Василя, поранили в ногу, але він встиг вистрелити Василю у спину, обидва поляки втекли, а коней забрали наші хлопці.

Коли розвідка донесла, що на хутір йдуть поляки, а ніхто не знав скільки їх було, то ми поховалися у схрони. Близько двох десятків хлопців-упівців, які перед тим тренувалися біля нашого саду з дерев'яними палками замість гвинтівок (мали

одну на всіх), втекли у Звиняцький ліс, і упівець Зорян зі страху заховав її в лісі так, що потім не знайшов.

Коли поляки погнали Василя селом (розвідка донесла), то ми повилізли зі схронів. Згодом я почув стрілянину на Чеській колонії – було з десяток пострілів. Розвідка знову донесла, що поляки повертаються, і ми поховалися у схроні. Після нам кажуть, що то не поляки, а наші хлопці, які відібрали в них коней. Я бачив цих коней і хлопців на них – вони розмовляли з нашими сусідами. Пам'ятаю, що один із цих коней був майже білий. Після того хлопці поїхали до лісу і ми дізналися, що там поляки застрелили Василя.

До темноти Василь пролежав на тому місці, де його вбили, порвавши в передсмертних муках ремінь, яким мав зв'язані руки (боялися повернення поляків у більшій кількості з Анджеювки). Увечері його жінка (Катерина Пристойник) сама загорнула його в рядно і затягла в темноті на чеський цвинтар, який був недалеко. Від Млиника Пепа до цвинтаря є дорога, там його закопала і втекла з дитиною з села. На другий день після вбивства Василя поляки з Анджеювки приїхали на хутір Піщанку, зробили обшук в обійсті Пристойників, де Василь був зятем, порозпорювали перини і подушки, засипали хату пір'ям і забрали невинних сестер Катерину, Надію і Софію. Там їх тримали дві доби, а тоді відпустили (може за них заступилися сини Вульфа Антека, яких забрали на Анджеювку поляки-шовіністи).

Пізніше, коли поляки з німцями втекли з наших місць, то жінка Василя повернулася в село, але того місця на цвинтарі не знайшла. Василь залишився лежати в рідній землі без хреста на могилі. Другі більшовики почали наводити порядок на наших землях, переселили людей з хуторів у села, щоб мати великі поля для комбайнів. Робили це при допомозі місцевих комуністів і комсомольців, які здирали з хат старих і німецьких людей покрівлю (неодноразово). Понищили наші красиві хутори: Жолоб, Піщанку і Березовець. У 1947 р. за прикладом польських шовіністів Сталін продовжив етнічну чистку наших земель. Тоді сотні тисяч працюючих українців чеського походження силою переселив у Чехословаччину. Наші чехи (з Чеської колонії) всі плакали, бо тут вже мешкали понад 90 років і дуже важко було їм покидати рідні місця і їхати на чужину. Звідти запопадливі чеські, словацькі й польські комуністи переселили із своїх територій в чеські села на Волині працюючих русинів, а поляки – українців із українських етнічних територій.

Після нищення хуторів і переселення народів Катерина Шеремет із донькою-красунею Ніною (Василь був гарним чоловіком, я його бачив кілька разів) та іншим чоловіком теж переселилися на Чеську колонію – в хату Голаса Вацлава. Тут жили і працювали в колгоспі. Ніна вийшла заміж за шахтаря з Нововолинська і там жила.

Під осінь 1943 р. упівці почали діяти організованіше – мали більше зброї. Якось розвідка донесла, що від лісу до села рухається загін озброєних людей на возах та пішки, і ми побігли у свої криївки. Але скоро повилізли, повернулися до хат у селі і побачили, що це загін бандерівців із 50 осіб, які були на возах, з кулеметами, озброєні гвинтівками і німецькими автоматами, за одним возом тягли малу гармату, до якої мали лише кілька снарядів. Говорили з дядьком Дмитром і казали, що йдуть наступати на Анджеювку. Але її не знищили, бо була добре укріплена. Малий розвідник із хутора Березовець Гать Михайло, якого туди посилали бандерівці, розповідав, що мурована школа була оточена окопами, де постійно перебували

поляки, а на даху школи встановлено кулемети, там він і бачив тих німців-калік (одного без ноги, а другого без руки). А решта – озброєні поляки, яких нарахував понад сорок. Він там бував кілька разів, а коли його поляки примітили, то він ледве утік. Бандерівці тоді випустили в муровану школу кілька снарядів, постріляли по даху з кулеметів – і все. Ну, може, страху полякам трохи нагнали, бо ті побачили, що українцям вже увірвався терпець і вони теж воюватимуть.

Згодом упівці вибили німців і поляків із осади м. Сенкевичівка. Люди назад забирали з будов заготзерна своє зерно, яке здали німцям, і грабували містечко. Я тоді з пошти, в якій горіла в одному кутку підлога, взяв додому дві фанерні коробки для своїх залізючок. Коли біля Нив Губінських щось блиснуло, може віконні шибки відбили сонячне світло або обдерта з дахів м. Сенкевичівка цинкована бляха, то всі люди, котрі грабували її, і ті, що забирали своє зерно, почали утікати, бо думали, що то йдуть поляки з німцями з Луцька. Я теж втівав. Одну коробку викинув, бо заважала бігти, а з другою прибіг додому.

Після того зігнали людей під Звиняцький ліс, розібрали цілі секції колії (від стику до стику) – люди постягували їх із насипу і порозносили аж під ліс, а одну секцію перекинули вверх шпалами. Після того цією залізницею поїзди вже не ходили. Весною 1944 р. червонопогонники знову назганяли сюди людей з навколишніх сіл і секції-колії знову намагалися відремонтувати. А вони підганяли “Работайте, работайте, вы же все это наделали”. Фронт біля Горохова перебував аж до середини літа 1944 р. Тепер тою залізницею заїжджав у ліс бронепоїзд і стріляв по німцях, а ті – по ньому. А коли фронт пішов далі, то почали ходити вантажні поїзди, а пізніше й пасажирські.

У тюрмі м. Луцька 23 червня 1941 р. енкаведисти розстріляли молодих хлопців із нашого села, яких заарештували:

1. Бондарука Федора
2. Булигу Григорія
3. Долонського Івана
4. Климася Василя
5. Пристойника Петра
6. Приступу Івана
7. Тригуб'юка Михайла
8. Тригуб'юка Омеляна.

Під час тої колотнечі, яку затіяли польські політики-шовіністи першими, 19 квітня 1943 р. із пляцувки Анджеювка і сусіднього с. Маруся винищили майже всі українські родини невеличкого с. Красний Сад – 103 особи.

У нашому селі вони того літа вбили:

1. Бондарука Василя
2. Романюка Григорія
3. Смаль Гену
4. Смаль Ганну
5. Старчука Степана
6. Тивонюка Архипа
7. Тивонюка Ганашка
8. Тригуб'юка Юхима

9. Шеремету Василя Фотійовича.

У с. Ковбані вбиті:

1. Кушка Дмитро Іванович (квітень 1943 р.)
2. Челядь лісника Лекандра (3 осіб) (липень 1943 р.)
3. Уліцький Василь (липень 1943 р.).

Отже, цього літа в наших краях поляки вбили 117 українців. Тоді як українців польського походження вбито в с. Діброві 6 осіб, в с. Ковбані – 49, біля колонії Зигмунтова – 12 осіб. Жодного поляка в с. Шклінь-1 – Шклінь-2 не було вбито. Отже, загинуло 67 поляків. Панове Семашки стверджують, що у Ковбані було вбито 70 осіб, у Шклінь-2 аж 10 осіб, у Шклінь-1 – 4 особи, разом – 84 особи. Поляків у цих селах мешкало: в Діброві – 10 осіб, в Ковбані – 89 осіб, біля колонії Зигмунтова – 12 осіб, у с. Шклінь-2 – 18 осіб. Разом 129 осіб, із них загинуло 67.

Чернець Янек, наш колишній сусід, у 1955 р., коли я ще був студентом і приїхав у село на канікули, підійшов до мене порадитися: виїжджати йому в Польщу чи ні (він працював у колгоспі й у нашій бригаді був ковалем). Кажу йому жартома, якщо хочете ще раз вступити в колгосп, то їдьте. Коли його син Едуард повернувся з армії, то вся родина з 5 осіб виїхала. Поїхали вивчати польську мову. Колібки постаріли і повмирали своєю смертю, а їхні нащадки сини (Юзика) Тадзік і Франек жили в с. Шклінь-2 і нікуди не виїжджали. Тадзік загинув в автокатастрофі в Горохові, а Франек живе і зараз у колишній Чеській колонії, є сусідом (через дорогу) Русюка Олександра Димидовича, очевидця багатьох подій, бо народився 30.12.1920 р. Він мій двоюрідний брат.

Пани Семашки наголошують, що на Волині багатьох поляків повбивали упівці. По-перше, не так багато, як поляки з німцями вбили українців; по-друге, не поляків, а українців польського походження. Не мали вони польського підданства. На Волині мешкало небагато етнічних поляків. Навіть німців було більше. У німецькій колонії Софіївка було 80 осель німців, в яких проживало понад 240 осіб, таких колоній на Волині було багато. А чехів було в кілька разів більше, ніж поляків.

Лише в нашому селі була Чеська колонія із 45 дворів. На хуторі Піщанка мешкало дві родини: Твердий Вена і Кельнер. На хуторі Березовець – три родини: Франтік, Піхер Еміль, Швейгер. Піхер Еміль мав 120 моргів землі. У центрі с. Шклінь-1 жила група багатих чехів, які мали добротні муровані будівлі. Біля нашої Чеської колонії була друга чеська колонія Вільгельмівка, біля с. Добрава – велика чеська колонія Острів, на Гаєнці жили багаті чехи в мурованих хатах (у них після 1947 р. діяла Сенкевичівська середня школа), в Губині, біля м. Сенкевичівки, була велика чеська колонія Будки Губинські, далі на схід – велика колонія Ниви Губинські, біля с. Новосілки – Пшонець. А поляків було найбільше в таких селах біля нас, як Ковбані, Анджеювка, Маруся, Леонівка (с. Угринів), Будки Колодязькі (колонія), Ольгин (колонія), Ядвигин (колонія), де компактно проживало від двох до п'яти десятків польських родин і майже в кожному селі ще було по кілька польських родин.

Вони чомусь не вбивали ні місцевих німців (які ще залишилися в селах), ні чехів, ні жидів. У Польщі, де біля кордону з Україною жили етнічні українці, поляки цю колотнечу затіяли ще набагато раніше, ніж на Волині в 1943 р., – відразу після початку війни. Коли ми малі запитували дорослих:

- А чому їх вбивають?
- Бо вони поляки.
- Ну то що, що поляки, вони такі ж самі, як і ми, і говорять по-нашому.
- А вони в Польщі вбивають українців цілими селами.

Поляки винні у вбивстві жителів с. Ковбані, с. Діброва і доброго лікаря-полковника. Аж 15 липня упівці вбили з помсти 67 осіб, бо загинуло 103 особи в с. Красний Сад ще 19 квітня цього року. Саме поляки своєю нерозумною політикою розпалили ненависть між людьми різних національностей Волині.

Саме поляки підказали Сталіну як чинити з народом, а тому він переселив спочатку господарів німецького походження в Німеччину, а згодом – чехів і поляків відповідно в Чехословаччину і Польщу. А комуністи-шовіністи Словаччини, Чехії і Польщі поспішили виселити зі своїх країн русинів (українців). Молодь не бачила цього жаху, а ми, старші, які все це пережили, не можемо змиритися з неправдою і брехнею. Пани Семашки опитали старшу жительку с. Ковбані і стверджують, що загинуло 70 поляків, я ж дізнався, що загинуло 49. У кожній сільраді треба створити комісію зі старожилів, якщо немає архівних даних, опитати свідків і зафіксувати їхні спогади. Правда примирює, а брехня спонукає до протесту. На прикладі кількох сіл Волині я спростовую неправдиві факти. До речі, Семашки про с. Красний Сад і словом не згадали. Без сумніву, треба ґрунтовно вивчити та проаналізувати історичні події.

У цих селах опитував я таких старожилів та очевидців подій:

- Гаця Михайла Сидоровича, 4.12.1932 р.–24.07.2012 р., с. Шклінь-1;
- Коноплюк (Сидорук) Параскеву Макарівну, 11.12.1923 р.н., с. Ковбань;
- Гірську (Пристойник) Надію Яківну, 13.04.1921 р.–16.09.2011 р., с. Городище;
- Рудь (Мартинюк) Надію Омелянівну, 19.08.1910 р.–25.09.2005 р., с. Шклінь-1;
- Русюка Олександра Димидовича, 30.12.1920 р.н., с. Шклінь-2;
- Степанюк (Павлову) Віру Онуфріївну, 07.10.1934 р.н., с. Городище, (очевидець подій у Красному Саді);
- Федончук Поліну Матвіївну, 08.08.1920 р.–13.05.2010 р., із с. Маруся.